

Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007

Kapitel: Misshandel mot kvinnor

Hela publikationen finns att beställa eller ladda ner på www.bra.se/go/297

MISSHANDEL MOT KVINNOR

Klara Hradilova Selin och Olle Westlund

Sammanfattning

År 2007 anmäldes närmare 27 000 brott rubricerade som misshandel mot kvinnor, varav drygt två tredjedelar utgjordes av misshandel av bekant gärningsperson. Totalt har den anmälda misshandeln mot kvinnor ökat med drygt 30 procent under 2000-talet. Enligt större svenska offerundersökningar är det framför allt två grupper som rapporterar utsatthet: ensamstående mödrar som främst utsätts för våld av närstående och kvinnor som blir utsatta för våld i yrkeslivet. Det är också i dessa två grupper som ökningen är mest tydlig. Våld mot ensamstående mödrar har enligt Statistiska Centralbyråns levnadsnivåundersökningar (ULF) ökat med 44 procent och våld inom yrkeslivet med 37 procent under åren 2000–2005.

Ökningen av den anmälda misshandeln mot kvinnor kan åtminstone delvis bero på en ökad anmälningsbenägenhet, eftersom ULF visar att andelen kvinnor som rapporterar utsatthet för våld totalt sett inte ökat på ett motsvarande sätt sedan mitten av 1990-talet. Dock har andelen utsatta ensamstående mödrar nu åter nått upp till samma nivå som rådde vid mitten av 1990-talet, enligt ULF. Enligt särskilda bearbetningar som gjorts till detta avsnitt utifrån uppgifter i Brå:s två första Nationella trygghetsundersökningar (NTU, se även Brå 2007b, Brå 2008 avseende ensamstående mödrars utsatthet under år 2005 respektive 2006) är risken att drabbas för våld cirka fyra gånger högre i denna grupp jämfört med sammanboende kvinnor.

År 2007 misstänktes drygt 5 800 personer för misshandel mot kvinnor. Sedan år 2000 har det skett en ökning med 33 procent. Männerna utgjorde under åren 2001–2007 i genomsnitt drygt 80 procent av de personer som anmäls för misshandel mot kvinnor. Det tycks emellertid finnas en tendens till att andelen kvinnor bland de misstänkta ökar något under perioden. Ålders- och könsfördelningen skiljer sig åt beroende på om brottet är riktat mot en bekant eller en obekant person, med en högre andel yngre och kvinnliga gärningspersoner bland de misstänkta när det gäller brott mot obekant.

Inledning

Våld mot kvinnor är ett problem som blivit alltmer uppmärksammat de senaste decennierna, framför allt det våld som sker inom nära relationer. Detta har bland annat tagit sig uttryck i flera förändringar i lagstiftningen.

Sedan år 1982 faller misshandel på enskild plats under allmänt åtal, vilket innebär att det inte är målsäganden som avgör om brottet ska anges till åtal och att en anmälan inte kan återkallas. År 1988 infördes lagen om besöksförbud. År 1994 inrättades Rikskvinnocentrum, en enhet vid Uppsala akademiska sjukhus för våldtagna och misshandlade kvinnor. 1998 trädde bestämmelsen om grov kvinnofridskränkning i kraft. Denna bestämmelse fokuserar på upprepade övergrepp och kränkningar som begåtts av en man som kvinnan har eller har haft en nära relation med. Samma år gav regeringen i *Kvinnofridspropositionen* (prop. 1997/98:55) instruktioner till myndigheter, såväl inom som utom rättsväsendet, om en rad olika åtgärder, bland annat satsningar på utbildning, för att bekämpa våld mot kvinnor. År 2003 skärptes lagen om besöksförbud och två nya typer av besöksförbud trädde i kraft, bland annat besöksförbud i gemensam bostad. År 2006 förtydligades socialtjänstens ansvar för våldsutsatta kvinnor i *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor* (prop. 2006/07:38). År 2007 inrättades Kvinnofridslinjen vid Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK, tidigare Rikskvinnocentrum) vid Akademiska sjukhuset på uppdrag av regeringen. Kvinnofridslinjen är en nationell stödtelefon för kvinnor som utsatts för hot och våld. År 2007 tog regeringen fram en handlingsplan för hur våldet mot kvinnor (skr. 2007/08:39) kommer att bekämpas under pågående mandatperiod. Handlingsplanen innehåller drygt 50 åtgärder på olika områden, bland annat avseende ökade resurser, ökad kompetens, förändringar i lagstiftningen, uppföljningar och utvärderingar av arbetet inom såväl rättsväsendet som socialtjänsten och kvinnojourerna.

Definitionen av våld kan variera och omfattar i vissa fall såväl fysiskt som sexuellt våld och hot. Misshandel och grov misshandel är kriminaliserat enligt 3 kap. 5–6 § i brottsbalken. Här anges rörande misshandel:

Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. [...] Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

I detta avsnitt redovisas även statistik över anmälda brott om grov kvinnofridskränkning.

Kvinnofridskränkning avser upprepade kränkningar av en kvinna utförda av en man hon har eller har haft en nära relation med och som varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla. Kränkningarna kan bland annat utgöras av misshandel, men även av exempelvis olaga hot, ofredande, hemfridsbrott och sexuellt tvång (Brå 2000, Domstolsverket 2001). Grov kvinnofridskränkning är kriminaliserad enligt 4 kap. 4a § i brottsbalken.

I kriminalstatistiken redovisas sedan år 1981 polisanmäld misshandel fördelat på följande kategorier: misshandel mot man, mot kvinna, mot barn 0–6 år och mot barn 7–14 år. Inom varje kategori redovisas även om gärningspersonen var en bekant eller obekant person och om brottet skett utomhus eller inomhus. I föreliggande avsnitt redovisas kategorin misshandel mot kvinna. Härutöver kommer även statistik från Brå:s Nationella trygghetsundersökning (NTU), Statistiska Centralbyråns (SCB) levnadsnivåundersökningar (ULF) samt data från sjukvårdens slutenvård (patientregistret) att redovisas. Uppgifter om utsatthet för brott i NTU och ULF kompletterar kriminalstatistiken eftersom brott inte alltid anmäls till polisen. Dessa intervjuundersökningar kan alltså delvis kompensera för det mörkertal i statistiken som uppstår då brott av olika anledningar inte anmäls till polisen.

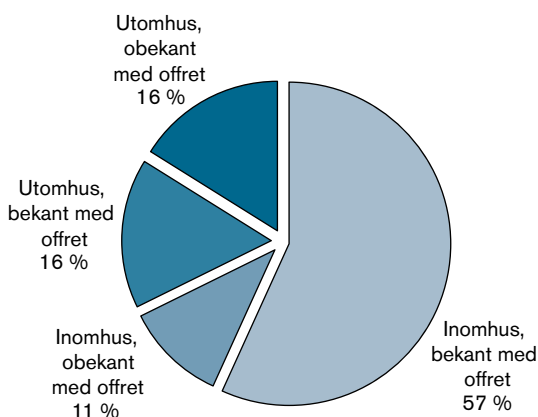
Omfattning

Omfattning enligt kriminalstatistiken

År 2007 polisanmäldes 26 857 brott rubricerade som misshandel mot kvinna. I statistiken är dessa brott uppdelade i två kategorier: den ena avser om offret var bekant eller obekant med offret, den andra om brottet skedde inomhus eller utomhus. Drygt hälften (15 251 brott) utgjordes av misshandel som skett inomhus av bekant, se figur 1.

Den polisanmälda misshandeln mot kvinnor utmärks av att den till övervägande del begås av en person som är bekant med offret (till skillnad från misshandel mot män som vanligtvis begås av en obekant person). Kategorin misshandel inomhus mot kvinna av bekant används ibland för att beskriva det våld som kvinnor utsätts för av män som de har eller har haft en nära relation med, men den kategorin inrymmer även våld av en bekant som kvinnan inte har en nära relation till.³⁴ Värt att nämna är att anmälningsbenägenheten tenderar att vara

³⁴ Från och med maj 2005 definieras »bekant« i polisens riktlinjer för kodning av brott som relationer där gärningspersonen är känd av offret mer än till namn och utseende. Denna generella definition gällde även före maj 2005, men då ingick även tillägg för till exempel situationer där offret var langare av narkotika, taxi-chaufför, ordningsvakt eller dylikt.

Figur 1. Fördelning av anmälningar om misshandel mot kvinna avseende plats och misstänkt person år 2007. Procent. Källa: Brå.

något lägre för brott där gärningspersonen är bekant med offret (Brå 2008). Det betyder att andelarna som avser bekanta gärningspersoner i realiteten sannolikt är något högre än vad som framgår av kriminalstatistiken.

När det gäller grov kvinnofridskränkning, som många gånger innefattar en serie av misshandelsbrott, gjordes 2 514 anmälningar som rubricerades på detta sätt år 2007. I anmälningar med denna brottsrubricering är det vanligt att flera händelser av framför allt misshandel och hot ingår.

Omfattningen enligt offerstudier

Analys av uppgifter från de två första NTU-undersökningarna, som avser händelser under åren 2005 och 2006, pekar mot att endast en tredjedel av de våldshändelser som utsatta kvinnor uppgav anmäls till polisen (se även Brå 2007b och Brå 2008). Det innebär att det finns ett betydande mörkertal i kriminalstatistiken och att den bild som förmedlas där inte kan användas som ett säkert mått på utsattheten för våld bland kvinnor. Ett flertal offerundersökningar har gjorts för att försöka få en mer fullständig bild av hur vanligt det är att kvinnor utsätts för misshandel.

Kring årsskiftet 1999–2000 genomfördes en enkätundersökning av Uppsala universitet och Rikskvinnocentrum.³⁵ Enligt resultaten, som publicerades i rapporten *Slagen Dam*, uppgav fem procent av de tillfrågade kvinnorna att de hade utsatts för fysiskt våld under de senaste tolv månaderna (Lundgren m.fl. 2001).

³⁵ Studien genomfördes på uppdrag av regeringen genom Brottsoffermyndigheten.

I en enkätstudie som Brå genomförde år 2001, och som besvarades av 3 376 förvärvsarbetande kvinnor (svarsfrekvensen var 66 procent), redovisades att 3,8 procent utsatts för våld under de senaste 12 månaderna. I Lundgrens studie var våld i nära relationer den vanligaste typen av våld, men i Brå:s studie, som endast avsåg förvärvsarbetande kvinnor, var våld i yrkeslivet det vanligaste. Hälften av de våldsutsatta kvinnorna i Brå:s studie hade utsatts för våld av klienter, patienter eller elever, medan en fjärdedel blivit utsatta av nuvarande eller tidigare närstående man (Brå 2002b).

Enligt uppgifter från NTU-undersökningarna avseende utsatthet under åren 2005 och 2006 uppgav 1,9 procent av kvinnorna att de utsatts för våld under det föregående kalenderåret. Enligt SCB:s årliga undersökningar om levnadsförhållanden (ULF, se Inledningskapitlet) ligger dock andelen våldsutsatta kvinnor på mellan 3,0–3,3 procent per år under första hälften av 2000-talet (SCB 2008).

Som framgår av denna genomgång varierar andelen kvinnor som uppger att de utsatts för våld under de senaste 12 månaderna mellan 1,9 procent (NTU) och 5 procent (Slagen Dam). Skillnaderna mellan resultaten av dessa studier kan sannolikt förklaras av att frågeformuleringar och definitioner av våld skiljer sig åt något. I NTU ställs frågorna på så sätt att svaren direkt kan jämföras med kriminalstatistiken, vilket innebär en något snävare våldsdefinition och därmed lägre uppskattningar av våldets omfattning.³⁶ De tre undersökningarna använder även olika datainsamlingsmetoder. NTU genomförs via telefonintervjuer, ULF via besöksintervjuer medan Slagen Dam baserades på enkäter.

Vanligt att misshandeln sker inom ramen för kvinnans yrkesutövning

Den allmänna bilden av våldet mot kvinnor är att det främst sker inom ramen för en nära relation. De åtgärder som vidtagits för att minska våldet har i stor utsträckning också haft den utgångspunkten. Av NTU framgår också att kvinnor i större utsträckning än män misshandlas av en närstående gärningsperson. Men den typ av våld mot kvinnor som är vanligast enligt NTU inträffar inte i en nära relation, utan utövas av en bekant person som *inte* är närstående. I 42 procent av våldshändelserna var gärningspersonen en bekant, i 29 procent en närstående³⁷ och i 28 procent någon helt okänd. När kvinnan utsätts

³⁶ I Slagen Dam definieras fysiskt våld enligt följande: »Med fysiskt våld menas t.ex. att bli slagen i ansiktet eller på kroppen, att bli knuffad, att bli uppträckt mot en vägg, att bli sparkad, fasthållen för att bli slagen, biten, att bli knivskuren eller skjuten«. Detta kan jämföras med Brå:s NTU-undersökning där fysiskt våld definieras som: »Slog, sparkade eller utsatte någon dig med avsikt för något annat fysiskt våld, så att du skadades eller så att det gjorde ont?»

³⁷ Motsvarande andel rapporterad av män var 3 procent.

Tabell 1. Relationer mellan offer och gärningspersoner i 316 våldshändelser som uppgetts av kvinnor i NTU avseende åren 2005 och 2006.

Gärningsperson	Andel (%)
Närstående	29
Helt okänd	28
Bekant	42
	100
<i>Om bekant:</i>	
nära bekant	22
bekant till utseendet	30
ytligt bekant	49
	100
<i>Om ytligt bekant:</i>	
privat bekantskap	12
formell bekantskap (arbets-/skolkamrat, lärare, patient)	88
	100

Källa: NTU, 2005–06.

för våld av en ytligt bekant sker det ofta inom ramen för kvinnans yrkesutövning. Exempel på gärningspersoner i dessa fall är arbets- eller skolkamrater, lärare och patienter (se tabell 1). I ULF-undersökningen år 2005 uppgav 4,1 procent av kvinnorna att de utsattes för yrkesrelaterat våld medan 1,8 procent rapporterade utsatthet för våld i bostaden och lika stor andel (1,8 procent) uppgav att de upplevt så kallat gatuvåld. NTU visar vidare att mer än en tredjedel (35 procent) av den självrapporterade misshandeln har skett i samband med kvinnans yrkesutövande, vilket är en högre andel än bland männen (25 procent, se kapitlet *Misshandel*).

När man tolkar dessa siffror bör man ha i åtanke att kvinnor kan ha lättare att berätta att de blivit misshandlade i yrket än i en nära relation. Våld av en närstående präglas därför troligen av ett högre mörkertal än det yrkesrelaterade våldet. Det gäller inte enbart kriminalstatistiken utan även intervjudata, även om det sannolikt är lättare att berätta om utsatthet för våld i en intervjusituation än vid en polisanmälan. Att anmäla våldsincidenter som sker på arbetsplats är reglerat sedan år 1993, då en föreskrift om våld och hot i arbetsmiljön lades till i Arbetskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om åtgärder mot våld och hot i arbetsmiljön (AFS 1993:02). Det finns emellertid skäl att tro att det finns ett mörkertal även gällande det yrkesrelaterade våldet, inte minst inom kvinnodominerade yrkesgrupper som vård, skola och socialt arbete. Enligt en studie av Estrada m.fl. (2007) är det inom dessa

yrkesgrupper vanligare än i andra yrkesgrupper att inte anmäla våld. I en stor majoritet av fallen är skälet att man bedömer att våld är en del av arbetet. Vid en jämförelse av våld utövat av närstående gärningsperson med händelser som är yrkesrelaterade kan man konstatera att våld inom nära relationer har en grövre karaktär. Sammanlagt 25 procent av händelserna av våld mellan närstående ledde till att kvinnan fått skador som krävt sjukvård, enligt NTU. Motsvarande andel vid yrkesrelaterade händelser är 12 procent.

Bland samtliga självrapporterade våldshändelser i NTU, oavsett relation till gärningspersonen, har våldet lett till synliga märken eller kroppsskada i 65 procent av fallen, och kvinnan var inte sällan i behov av sjukvård, vilket gällde i 16 procent av fallen (se kapitlet *Misshandling*).

En tredjedel har utsatts vid flera tillfällen

Det våld som sker inom nära relationer eller inom familjen utmärks av att offren relativt ofta är utsatta för våld vid upprepade tillfällen. Enligt självrapporterade uppgifter från NTU har 35 procent av de kvinnor som blivit utsatta för våld uppgett att det skett oftare än en gång. Av dem har sedan 62 procent rapporterat att det rörde sig om samma gärningsperson vid samtliga eller de flesta tillfällen. Det kan jämföras med upprepad utsatthet bland män, där visserligen samma andel (35 procent) uppgav att de blivit utsatta upprepade gånger men bland dem svarade endast 13 procent att gärningspersonen var densamma (se tabell 4 i kapitlet *Misshandling*).

Regionala skillnader enligt kriminalstatistiken

Anmälningens benägenheten kan variera mellan olika län, och antalet anmälningar kan också påverkas av skillnader i polismyndigheternas kapacitet att ta emot anmälningar. Om ett län har förhållandevis många anmälda brott kan det därför innebära att såväl anmälningens benägenheten är högre som att den faktiska förekomsten av våld är högre än i andra län. Det kan också bero på i vilken utsträckning polisen uppmärksammat brottstypen i särskilda satsningar och vilket förtroende utsatta kvinnor har för polisen. Ökningar i ett län kan också vara en följd av att enstaka anmälningar innehåller ett stort antal brott. Den regionala statistiken är därför svårtolkad.

I förhållande till folkmängden (per 100 000 invånare) anmäldes flest misshandelsbrott mot kvinnor år 2007 i Stockholms (381), Södermanlands (352) och Västmanlands (340) län. De tre län som hade det lägsta antalet brott i förhållande till folkmängden var under samma år Kronobergs (198), Kalmar (204) och Värmlands (232) län.³⁸

³⁸ Grov kvinnofridskränkning är en relativt ny brottsrubricering med begränsad tillämpning och redovisas därför inte regionalt.

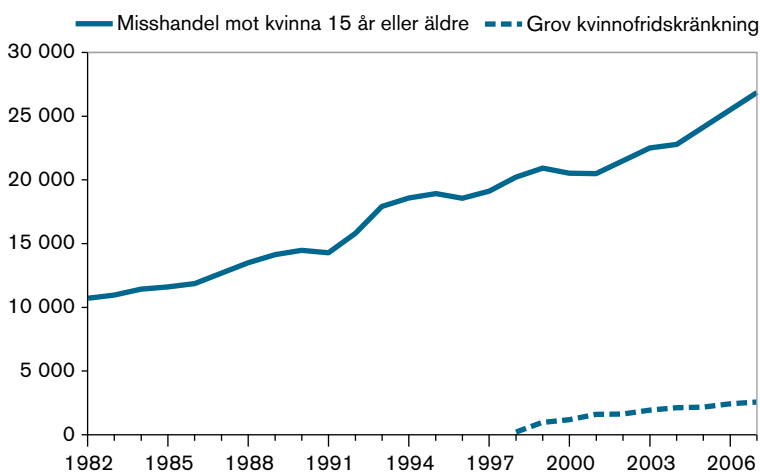
Utveckling

Utveckling enligt kriminalstatistiken

Förändringar i den polisanmälda brottsligheten kan ha flera orsaker. De kan spegla förändringar i den faktiska brottsligheten, i anmälningsbenägenheten, förändringar i lagstiftning eller i polisens kapacitet att ta emot anmälningar om brott. När det gäller att tolka kortsiktiga förändringar i statistiken är också antalsräkningen av brott en faktor att ta hänsyn till. Vid exempelvis misshandel räknas varje preciserat tillfälle som ett brott. En förändring i antalet anmälda brott kan därför ibland vara en följd av enstaka anmälningar som innehåller ett stort antal registrerade brott.

Även lagstiftningen kan påverka den polisanmälda brottslighetens omfattning. När det gäller lagstiftningen skedde en betydelsefull förändring i början av 1980-talet. Från och med år 1982 faller misshandel på enskild plats under allmänt åtal. Detta innebär att det inte längre är offret som måste ange brottet till åtal och betyder att brottet kan anmälas oavsett om kvinnan vill anmäla eller inte. Detta har med stor sannolikhet bidragit till synen på misshandel mot kvinnor som ett samhällsproblem och inte som en privat angelägenhet, vilket i sin tur sannolikt har medfört en ökning av antalet anmälningar om misshandel och därmed en minskning av mörkertalet (se figur 2).

Den polisanmälda misshandeln mot kvinnor har ökat med 150 procent sedan år 1982. Sedan år 2000 fram till 2007 har ökningen varit 31 procent. Inom kategorin misshandel av bekant har ökningen varit något mindre (se figur 3).

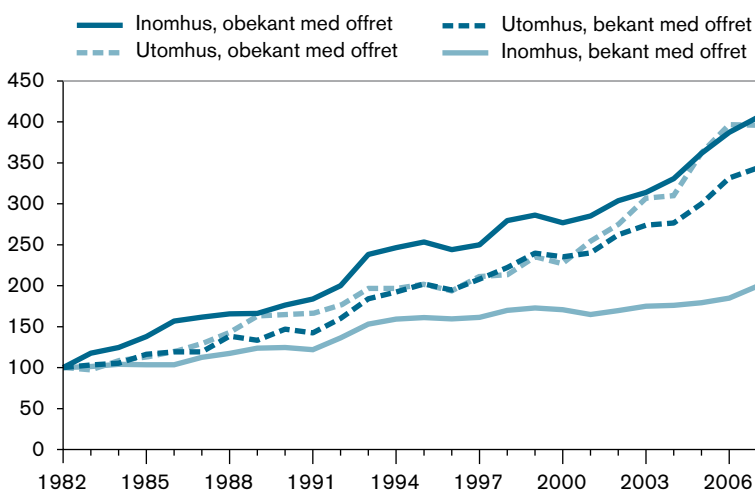
Figur 2. Antal anmälda brott om misshandel mot kvinna samt grov kvinnofridskränkning under perioden 1982–2007. Källa: Brå.

Som framgått tidigare (se figur 1) är statistiken uppdelad i fyra grupper när det gäller den polisanmälda misshandeln mot kvinnor. Den största gruppen utgörs av anmälningar där kvinnor misshandlats inomhus av en bekant person, 57 procent av samtliga anmälningar för 2007. De tre övriga grupperna (misshandel inomhus av obekant, utomhus av bekant samt utomhus av obekant person) står var och en för en avsevärt mindre andel av de anmälda våldsbrotten. Om man däremot enbart studerar i vilken utsträckning var och en av de fyra grupperna *ökat* under de senaste 25 åren, finner man att det är de mindre grupperna som ökat mest. Detta framgår av figur 3, där ingångsvärdet för alla de olika grupperna satts till 100 (oavsett skillnader i den faktiska nivån).

Figur 3 visar att de mindre våldskategorierna tredubblats sedan 1982 medan kategorin våld inomhus av en bekant grupperna fördubblats. Den typ av anmälningar som ökat mest under 2000-talet är våld mot kvinna utomhus av obekant.

GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING

Brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning infördes år 1998. Den grad i vilken rättsväsendet har kommit att använda den nya brottskoden, och hur snabbt denna utveckling har gått, kan därför påverka utvecklingen av antalet anmälda brott för vissa andra brottstyper genom att brott som skulle ha registrerats som till exempel misshandel i stället rubriceras som grov kvinnofridskränkning. Utvecklingen av polisens arbete kan också bidra till att anmälningar rubriceras som grov

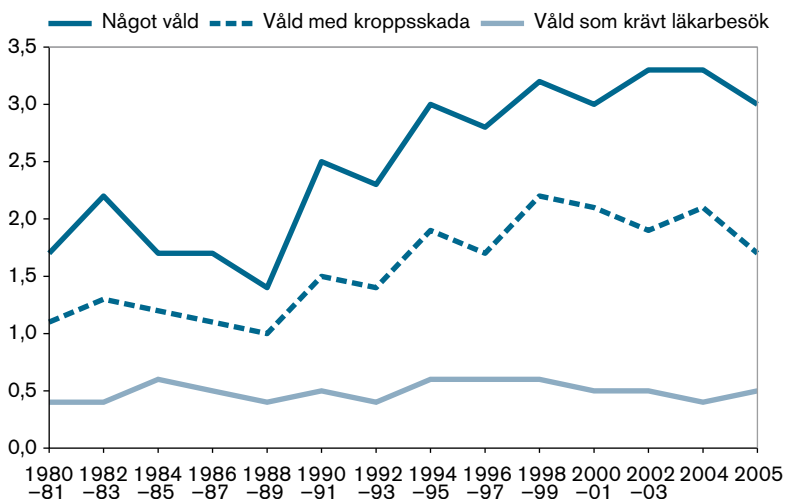
Figur 3. Utveckling av anmälningar av misshandel mot kvinna med avseende på typ av misshandel, perioden 1982–2007 (index 1982 = 1). Procent. Källa: Brå.

kvinnofridskränkning i stället för som misshandel, i takt med att man blir allt bättre på att bemöta och fråga kvinnor om deras utsatthet.

Under år 2007 gjordes 2 514 anmälningar som rubricerades som grov kvinnofridskränkning. Antalet anmälda brott där man använt brottsrubriceringen grov kvinnofridskränkning har mer än fördubblats (+119 procent) under perioden 2000–2007. Brottskoden var emellertid relativt ny under denna period och det går inte att utesluta att den ökning som fortfarande sker till viss del beror på såväl en växande kännedom om brottsrubriceringen bland allmänheten som en ökad tillämpning av koden inom rättsväsendet. Under perioden 2004–2007 har den genomsnittliga ökningen per år av antalet anmälningar om grov kvinnofridskränkning varit 8 procent.

Utvecklingen enligt offerstudier

I likhet med kriminalstatistiken pekar SCB:s ULF-undersökningar mot en ökning av våldet mot kvinnor på längre sikt. Det bör dock påpekas att informationen i kriminalstatistiken och ULF inte är helt jämförbar, eftersom kriminalstatistiken avser anmälda brott (det vill säga händelser) och ULF avser antalet kvinnor som anger att de utsatts (för en eller flera våldshändelser), se figur 4. Den ökning som framgår av ULF hänförs sig främst till 1990-talet och har planat ut under 2000-talet. Under 2005 uppgav tre procent av kvinnorna i åldern 16–84 år att de utsatts för något våld under de senaste 12 månaderna, vilket är samma andel som i början av 2000-talet. Ungefär två tredjedelar av de kvinnor

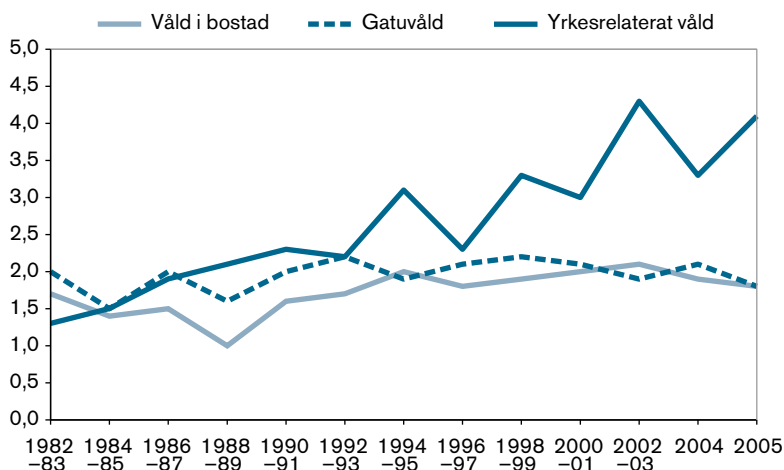
Figur 4. Självrapporterad utsatthet för olika grader av våld bland kvinnor 16–84 år enligt ULF. Procent.

som anger att de utsatts för våld uppger att det orsakat någon form av kroppsskada. Utvecklingen när det gäller denna grövre form av våld liknar utvecklingen av våldet mot kvinnor generellt, det vill säga »något våld« oavsett allvarlighetsgrad. Det grövsta våldet, det vill säga det som krävt läkarvård, rapporteras av cirka en halv procent av kvinnorna och andelen har varit relativt stabil sedan början av 1980-talet.

I ULF ställs också frågor om var våldet ägt rum, med tre svarsalternativ: bostad, egen arbetsplats och allmän plats (både inomhus och utomhus, kallat »gatuvåld«). Av figur 5 framgår att dessa tre kategorier var ungefär lika vanliga i mitten av 1980-talet, men att de sedan utvecklats på olika sätt. Antalet kvinnor som uppger att de utsatts för våld i bostaden (innefattande våld i nära relationer) samt kvinnor som blivit utsatta för våld i offentlig miljö ligger på en stabil nivå sedan 1980-talet. Det våld som däremot har ökat är det som uppges ske i yrkeslivet. Andelen av de svarande kvinnorna som anger att de utsatts för sådant våld har tredubblats sedan 1982.

Även om utsatthet för yrkesrelaterat våld uppges oftare än utsatthet för våld mot närstående, talar uppgifter från NTU för att det yrkesrelaterade våldet inte lika ofta leder till skador. Detta indikerar att det yrkesrelaterade våldet mot kvinnor har en lindrigare karaktär än våld från närstående. En särskild analys visar att 12 procent av de yrkesrelaterade våldshändelserna har krävt sjukvård. Motsvarande uppgift när det gäller våld från närstående är 26 procent (redovisas inte i tabellform).

Det är rimligt att anta att ökningen av det yrkesrelaterade våldet hänger samman med att antalet kvinnor på arbetsmarknaden ökat se-

Figur 5. Självrapporterad utsatthet för våld eller hot inom olika miljöer bland kvinnor 16–64 år enligt ULF. Procent.

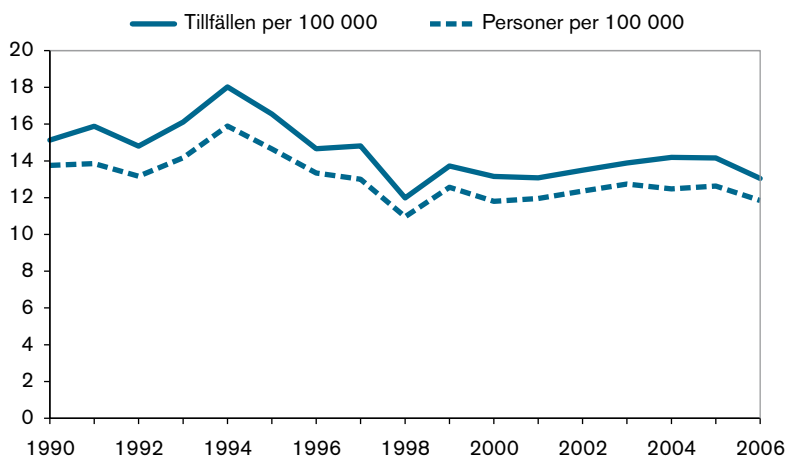
dan början av 1980-talet. Ökningstrenden i andelen utsatta yrkesverksamma kvinnor var dock framför allt koncentrerad till 1980-talet (scb 2006), medan den största ökningen av det yrkesrelaterade våldet skedde senare. En möjlig förklaring kan därför också vara att våldsincidenter inom till exempel äldreomsorgen och psykiatrin alltmer kommit att betraktas som misshandel, medan det tidigare oftare kan ha setts som något man till viss del fick tåla när man arbetade inom dessa sektorer.

En studie av Estrada m.fl. (2007) visar att arbetsrelaterat våld har ökat i omfattning både bland kvinnor och bland män, men att ökningen varit särskilt stor för kvinnor inom vård, omsorg och skola.

Utvecklingen enligt uppgifter från slutenvård

En ytterligare datakälla när det gäller våldsutvecklingen är Socialstyrelsens patientregister över personer som skrivits in och vårdats på offentliga sjukhus (även kallat slutenvård) för skador de fått i samband med övergrepp (Socialstyrelsen 2004, se även kapitlet *Misshandel*). Dessa uppgifter ger en bild av hur det grövre våldet har utvecklats, inte minst eftersom mörkertalet kan antas vara lågt i dessa fall. Bristen med patientregistret är dock att det påverkas av förändringar i vårdsystemet och att det inte omfattar personer som söker medicinsk hjälp för sina skador från exempelvis öppenvården.

I figur 6 nedan visas antalet patienter respektive vårdtillfällen per 100 000 kvinnor i befolkningen; uppgifterna avser övergrepp mot kvinnor mellan 1990 och 2006. Det framgår att nivån var något högre under 1990-talet jämfört med 2000-talet. I absoluta tal är dock skillna-

Figur 6. Övergrepp mot kvinnor av annan person. Antal patienter respektive vårdtillfällen per 100 000 kvinnor i befolkningen. Källa: Socialstyrelsen, Patientregistret.

den relativt liten. Totalt sett, utan kontroll för befolkningsstorleken, har 544 kvinnor vårdats för övergrepp av annan person år 2006. Motsvarande siffra för 1990 var 598 kvinnor.

Som tidigare redovisats uppger cirka en halv procent av samtliga kvinnor i ULF-undersökningen att de blivit misshandlade så pass svårt att de var i behov av läkarvård. Andelen är relativt stabil över tid. Omräknat till befolkningsantalet motsvarar andelen cirka 23 000 kvinnor mellan 16 och 79 år (år 2006). Det är alltså få av de utsatta kvinnorna som hamnar i patientregistret. Sammantaget tyder såväl självrapporterade uppgifter som patientdata på att det grövre våldet mot kvinnor inte har ökat sedan år 2000 (se även kapitlet *Dödligt våld*).

Utvecklingen i sammandrag

Kriminalstatistiken visar på en uppgång av anmälda fall av misshandel i samtliga kategorier av misshandel mot kvinnor (inomhus/utomhus respektive av bekant/obekant) men ökningen är minst uttalad när det gäller fall av anmäld misshandel av bekant inomhus. Trots en viss omfördelning utgör dock denna kategori fortfarande merparten av den anmälda misshandeln mot kvinnor.

Enligt ULF har det grövre våldet (som enligt tillfrågade kvinnor bestått i våld som krävt läkarbesök) legat konstant sedan 1980-talet, kring en halv procent bland kvinnor mellan 16 och 84 år. Dock har det skett en ökning av andelen kvinnor som uppger att de utsatts för våld med kroppsskada samt något våld. Denna ökning inträffade framför allt under 1990-talet, varefter en utplaning skett under 2000-talet. Då det gäller utvecklingen av olika typer av våld visar ULF att såväl gatuvåld som våld i bostad legat på en jämn nivå sedan 1980-talet (drygt 1 procent) medan yrkesrelaterat våld mot kvinnor ökat, särskilt under 1990-talet, från cirka 2 till närmare 4 procent. Socialstyrelsens register över slutenvård uppvisar, liksom ULF, en ökning under första halvan av 1990-talet. Därefter inträffade en liten minskning och sedan en utplaning under 2000-talet (cirka 12 kvinnor per 100 000 kvinnor i befolkningen).

Sammanfattningsvis pekar tillgängliga uppgifter mot en ökning av våldet mot kvinnor totalt sett sedan 1980-talet, både enligt självrapporterade uppgifter och kriminalstatistiken över anmälda brott. Ökningen är emellertid snabbare och mer kontinuerlig enligt kriminalstatistiken och fortsätter även under 2000-talet, då det självrapporterade våldets ökning planar ut. Det grova våldet som har krävt läkarvård förefaller ligga på en relativt stabil nivå enligt såväl offerundersökningar som sjukvårdsdata.

Den stora ökningen i anmälda brott kan antas hänga samman med en ökad anmälningsbenägenhet, vilken i sig kan bero på ett flertal olika faktorer, till exempel den ökade uppmärksamheten och en minskad

tolerans för detta brott i samhället, liksom även förändringar i lagstiftningen. Även en ökad beredskap och kunskap om våld mot kvinnor inom polisen kan antas öka utsatta kvinnors anmälningsbenägenhet. Dessa faktorer kan också påverka kvinnors benägenhet att i offerundersökningar berätta att de utsatts för våld. En faktisk ökning av vissa typer av våld kan dock inte uteslutas. Självrapporterade data talar för att det yrkesrelaterade våldet mot kvinnor har ökat, framför allt under 1990-talet.

De nordiska länderna

Nivåerna av våld mot kvinnor i de nordiska grannländerna är relativt likartade, även om vissa mindre variationer förekommer. De olikheter som finns kan därför bero på skillnader i hur frågorna har ställts i de olika nationella undersökningarna. I en jämförelse kan man emellertid se trender som liknar den svenska utvecklingen, nämligen en relativt jämn nivå under 2000-talet enligt nationella offerundersökningar. En återkommande finsk nationell enkätundersökning redovisar att andelen kvinnor (15–74 år) som uppger fysiskt våld under de senaste 12 månaderna totalt sett ligger på en relativt stabil nivå sedan år 1993 (Sirén och Honkatukia 2005). I studien noteras en uppgång av yrkesrelaterat våld mot kvinnor, medan andra typer av våld tenderar att minska, till exempel våld inom nöjeslivet och i nära relationer (se även Piispa m.fl. 2006, Sirén m.fl. 2007).

En dansk nationell viktimeringsstudie, genomförd via telefonintervjuer med kvinnor i åldrarna 16–74 år, redovisar att det under det senaste decenniet inte skett någon förändring i andelen kvinnor som utsatts för fysiska övergrepp under det senaste året (Balvig och Kyvsgaard 2007). Studien visar också att andelen danskar som utsatts för våld i anslutning till arbete ökat under perioden, samtidigt som andelen utsatta inom ramen för nöjeslivet minskat.

Norsk Statistisk Sentralbyrås livsvillkorsundersökningar (LKU), som genomförs med en kombination av besöks- och telefonintervjuer, visar på en stabil nivå de senaste decennierna (Statistisk Sentralbyrå 2008). Av LKU framgår också att våldet främst sker i egen eller annans bostad eller på arbetsplats samt, i tredje hand, på offentlig plats. Variationerna mellan de år som undersökningen gjorts är relativt stora och det är därför vanskligt att urskilja trender avseende grupper av gärningspersoner och våldets arenor över tid. Dock tycks andelen gärningspersoner bland tidigare eller nuvarande familjemedlemmar eller släktingar minska något under de senaste två decennierna.

Offer och gärningspersoner

Offer enligt NTU och ULF

Kriminalstatistiken ger endast mycket begränsad information om offer vid misshandel. Offerundersökningar som ULF och NTU kan därför komplettera bilden. Kriminalstatistiken förutsätter till exempel att anmälan om brott har gjorts, medan offerstudier fångar upp både händelser som kommit till polisens kännedom och händelser som aldrig blivit anmälda. En styrka med dessa studier är att de innehåller mer detaljerad information om såväl offren som gärningspersonerna. Bland annat kan sådana undersökningar ge information om vilka individuella faktorer som kan förhöja risken för en kvinna att utsättas för våld, om det finns några specifika riskgrupper samt vilken typ av våld det rör sig om.

Enligt uppgifter från NTU är självrapporterade våldshändelser mot kvinnor ofta yrkesrelaterade (35 procent av händelserna) eller har utförts av närstående gärningspersoner (29 procent av händelserna), se tabell 2. Närstående gärningspersoner är huvudsakligen tidigare eller nuvarande partner.

Kvinnor som utsätts för våld av närstående är ofta yngre, står oftare utanför arbetsmarknaden och tenderar överlag att befinna sig i en sårbar position i samhället. När det gäller kvinnor som är yrkesverksamma råder ett omvänt förhållande, kvinnorna tenderar att vara äldre och ha större sociala och ekonomiska resurser. Detta ligger också i linje med tidigare svenska studier som visat att det förekommer en mycket liten överlappning mellan dessa två riskgrupper (Estrada och Nilsson 2004). Även den danska undersökningen som nämndes tidigare visar på liknande mönster avseende riskgrupper för partnervåld (Balvig och Kyvsgaard 2006), det vill säga yngre kvinnor i förhållande till äldre, ensamstående mödrar i förhållande till kvinnor utan barn och sammanboende kvinnor, kvinnor med kortare utbildning i förhållande till kvinnor med längre utbildning.

Det våld som sker inom ramen för yrket är, jämfört med relationsvåldet, inte lika grovt. Däremot tycks det vara den typ av våld som ökat mest under senare tid och utgör den i dag största kända kategorin enligt de särskilda analyser av NTU som presenteras i tabell 2.

Av tabell 2 framgår också att unga kvinnor löper en särskilt hög risk att utsättas för våld. Bland kvinnor mellan 16 och 24 år var andelen utsatta 5 procent, varefter den sjunker successivt med stigande ålder. Samtidigt visar tabellen att huvudparten av våldet mot unga kvinnor varken är yrkesrelaterat eller utövat av närstående. En särskild analys (redovisas ej i tabell), visar att andelen kvinnor i denna åldersgrupp uppger att drygt hälften av våldshändelserna skett på allmän plats. Detta kan jämföras med kvinnor äldre än 24 år, där andelen händelser som uppges ha skett på allmän plats är 22 procent.

Tabell 2. Kvinnor utsatta för våld generellt respektive yrkesrelaterat våld samt våld i nära relation, efter sociodemografisk bakgrund. NTU avseende 2005–2006. Procent.

	Utsatt för våld (andel personer):		Om utsatt (andel händelser):	
	Antal	Andel (%)	Andel (%)	Var gärningspersonen någon närstående? (partner/fd partner)
16–24 år	2 658	5,0	4	36 (25)
25–44 år	3 650	2,1	43	33 (32)
45–64 år	3 194	1,3	70	12 (12)
65–79 år	2 049	0,0	0	0
Sammanboende utan barn	4 140	1,0	49	19 (18)
Sammanboende med barn	2 554	1,0	68	12 (9) ¹
Ensamstående utan barn	4 203	3,3	17	33 (27)
Ensamstående med barn	634	3,9	45	44 (39)
Förgymnasial utbildning	3 247	2,6	11	38 (27)
Gymnasial utbildning	4 530	1,7	49	28 (27)
Eftergymnasial utbildning	3 489	1,5	50	17 (18) ⁴
Förvärvsarbetande	6 089	1,8	51	24 (25) ⁴
Hemarbetande	154	0,6	-	0
Ålderspensionär	1 829	0,0	-	0
Förtids/avtalspensionär	591	1,2	-	30 (30) ²
Studerar	2 249	4,3	-	34 (19)
Arbetslös/i AM-åtgärd	437	3,8	-	60 (40) ³
Stockholm/Göteborg/Malmö	3 667	2,0	31	25 (21)
Större städer	4 275	2,0	33	37 (31)
Mindre städer/landsbygd	3 609	1,6	44	23 (19)
Samtliga	11 551	1,9	35	29 (24)

Källa: NTU.

¹ Baserat på 35 händelser.

² Baserat på 6 händelser.

³ Baserat på 24 händelser.

⁴ Svaranden betraktar inte sin tidigare partner som närstående vid svarstillfället, därför kan andelen som uppger partner/tidigare parter vara högre än närstående.

Att inga kvinnor i åldrarna 65–79 år har uppgett att de utsatts för våld är anmärkningsvärt. En möjlig förklaring till dessa skillnader kan vara att äldre kvinnor oftare än andra har sin man/partner hemmavärande. De kan därför vara obenägna att svara på frågor om partnervåld i en telefonundersökning. I äldre generationer kan det eventuellt också upplevas som svårare att tala om eventuellt våld inom ramen för nära relationer. Det är också tänkbart att äldre kvinnor i vårdhem inte nås av intervjuundersökningar av detta slag och att de i den mån de utsatts för våld har begränsade möjligheter att rapportera detta i form av intervjuer.

VÅLD MOT ARBETSLÖSA KVINNOR OCH YRKESRELATERAT VÅLD

Att det yrkesrelaterade våldet ökat markant skulle kunna peka mot att förvärvsarbetande kvinnor är en av riskgrupperna (se figur 5). Det stämmer självfallet att yrkesverksamma kvinnor löper en större risk att utsättas för våld i samband med sitt yrke: drygt hälften av händelserna är yrkesrelaterade för dessa kvinnor enligt NTU (se tabell 2). Men det är inte så att dessa kvinnor oftare utsätts för våld generellt sett. Andelen som uppgett någon form av våld enligt NTU var lika stor bland förvärvsarbetande kvinnor (1,8 procent) som bland samtliga kvinnor (1,9 procent). Att stå utanför arbetsmarknaden innebär däremot en fördubblad risk att utsättas för våld (3,8 procent).

Tabell 2 visar att sammanlagt 35 procent av samtliga händelser av våld mot kvinnor var yrkesrelaterade. Framför allt gäller det kvinnor i åldrarna 45–64. Bland dem är 70 procent av våldshändelserna relaterade till deras yrke. Också sammanboende med barn, som visserligen i mycket lägre grad utsätts för våld generellt, rapporterar att en stor andel av våldshändelserna var yrkesrelaterade (68 procent). Risken för yrkesrelaterat våld är samtidigt klart lägre bland kvinnor med enbart grundskoleutbildning (11 procent av händelserna) än bland kvinnor med högre utbildning (cirka hälften av händelserna). Skillnaden kan delvis förklaras av att det bland kvinnor med enbart grundskoleutbildning är något vanligare med äldre och pensionerade kvinnor.

I *Välfärdsbokslutet* (Estrada och Nilsson 2001) framgick att situationen för ekonomiskt svaga grupper i befolkningen har försämrats under 1990-talet, bland annat när det gäller utsattheten för våld.³⁹ I dessa fall är våld inom en relation troligen det vanligast förekommande våldet (snarare än våld i arbetslivet). Socioekonomiskt svaga grupper kan dock antas vara underrepresenterade bland de svarande i intervjuundersökningar, vilket i så fall innebär att den totala utsattheten är mer omfattande än vad traditionella studier visar.

³⁹ Avsnittet om utsatthet för våld baserades på resultat från SCB:s ULF-undersökningar.

VÅLD DÄR GÄRNINGSPERSONEN ÄR NÄRSTÅENDE

Sammanlagt 29 procent av det totala antalet rapporterade våldshändelser i NTU avsåg en närstående gärningsperson. I 24 procent av fallen var förövaren den nuvarande eller tidigare partnern (tabell 2).

Utsatthet för våld som utförts av närstående är vanligast bland 20- till 44-åriga kvinnor, särskilt bland ensamstående kvinnor med barn (44 procent) och kvinnor som av olika anledningar befinner sig utanför arbetsmarknaden (bland arbetslösa kvinnor anger 60 procent att gärningspersonen var närstående, inte sällan en nuvarande eller före detta partner). Utsatthet för våld rapporteras också oftare av kvinnor bosatta i större städer (dock inte Stockholm, Göteborg eller Malmö). Kvinnor med högre (eftergymnasial) utbildning uppger däremot mer sällan att de utsatts för våld i en nära relation och det gäller oavsett ålder.

Att sammanboende kvinnor, framför allt de med barn, rapporterar mindre partnervåld än ensamstående kvinnor, kan förefalla motsägelsefullt. Det finns dock flera tänkbara orsaker. Dels kan det vara så att ensamstående kvinnor oftare uppger att de utsatts för våld från en före detta partner⁴⁰ eller från en nuvarande partner som de inte delar hushåll med. Ett annat skäl kan vara att sammanboende kvinnor, med eller utan barn, har svårare att i en telefonintervju berätta om våld de kan vara utsatta för i en pågående relation. På så sätt kan risken för partnervåld vara underskattad i statistiken gällande denna grupp.

En förhöjd risk för ensamstående mödrar har i andra studier visat sig framför allt hänga samman med försvagade välfärdsresurser – i termer av sämre hälsa, lägre utbildning, dålig ekonomi eller bristfälligt socialt nätverk. Den förhöjda risken gäller i synnerhet våld i hemmet samt upprepat våld (Estrada och Nilsson 2004). Det är rimligt att anta att utsattheten från närstående bland ensamstående mödrar sammanhänger med separationer från barnens fäder. Brå:s senaste kartläggning av personer som berörs av besöksförbudslagen pekar också mot att ansökningar om besöksförbud vanligtvis avser yngre och medelålders föräldrar där separation pågår eller skett (Brå 2007a).

När kvinnan uppger att förövaren är eller varit närstående, gäller för de flesta kategorierna att gärningspersonen vanligen är hennes nuvarande eller tidigare partner. En något annorlunda bild framträder bland de yngsta kvinnorna mellan 16 och 24 år (och därmed även bland studerande och/eller kvinnor utan avslutad gymnasial utbildning). Dessa kvinnor uppger i en dryg tredjedel av fallen att gärningspersonen varit närstående, men samtidigt att en tidigare eller nuvarande partner varit gärningsperson i endast en fjärdedel av händelserna. Gärningspersonerna skulle i dessa händelser därför kunna vara en

⁴⁰ Låga antal observationer tillåter inte en mer detaljerad analys.

familjemedlem eller en nära vän. Samtidigt är det bland dessa unga kvinnor vanligare att gärningspersonen varken är närstående eller yrkesrelaterad. Bland unga kvinnor är det därför sannolikt att våldet oftare sker inom nöjeslivet. Som tidigare nämnts uppger drygt hälften av de unga kvinnorna att utsattheten skett på allmän plats.

Gärningspersoner enligt kriminalstatistiken

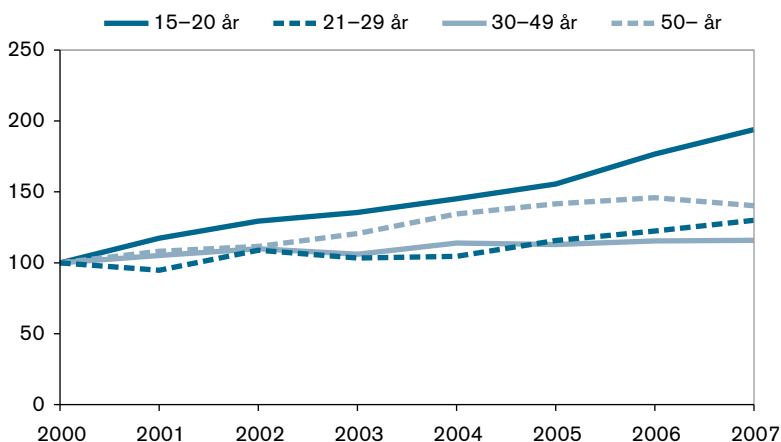
Kriminalstatistiken ger genom statistiken över misstänkta personer viss information om gärningspersonerna vid sexualbrott. Men även om viss information är tillgänglig är den inte fullständig, eftersom inte alla anmälda brott innehåller en identifierad misstänkt person (det vill säga är personupplärade). Det finns därför skäl att tolka dessa statistiska uppgifter med viss försiktighet.

År 2007 misstänktes 5 850 personer för misshandel mot kvinnor. Sedan år 2000, då antalet misstänkta var 4 398 personer, har det skett en ökning med 33 procent. Männerna utgjorde under perioden 2000–2007 i genomsnitt 83 procent av de personer som anmäls för misshandel mot kvinnor. Det tycks emellertid finnas en tendens till att andelen kvinnor bland de misstänkta ökat något under perioden. Sedan år 2000, då andelen kvinnor var 14 procent, har den successivt ökat till 18 procent år 2007.

Ålders- och könsfördelningen skiljer sig åt beroende på om brottet är riktat mot en bekant eller en obekant person. Antalet yngre gärningspersoner är högre bland de misstänkta när det gäller brott mot obekant, jämfört med brott mot bekant. De misstänkta personerna skiljer sig kraftigt i ålder, och olika åldersgrupper misstänks olika ofta beroende på om misshandeln anmäls ha skett inomhus eller utomhus, av bekant eller obekant. Den åldersgrupp som år 2007 dominerar bland personer misstänkta för misshandel av *bekant inomhus* är personer mellan 30 och 49 år (50 procent). Denna åldersgrupp står samma år även för relativt stora andelar när det gäller misshandel av *bekant utomhus* (37 procent) och av *obekant inomhus* (33 procent). Personer mellan 15 och 20 år utgör den största gruppen bland dem som misstänks för misshandel av *obekant utomhus* (42 procent) trots den snäva åldersavgränsningen. År 2000 utgjorde denna åldersgrupp 29 procent av samtliga personer som misstänktes för misshandel mot kvinna av obekant utomhus.

Det är framför allt två åldersgrupper bland de misstänkta som ökar under perioden 2000–2007 (se figur 7). Den yngsta gruppen (15–20-åringar) misstänkta ökar under perioden med 94 procent (från 644 till 1 249 personer) och den allra äldsta gruppen (över 59 år) ökar med 80 procent, från 137 till 247 personer (redovisas ej i figur).

Under 2000-talet har andelen unga (15–20 år) ökat successivt från att år 2000 utgöra 15 procent av det totala antalet misstänkta till 21

Figur 7. Åldersfördelning bland personer som misstänks för misshandel mot kvinna, åren 2000-2007 (index år 2000= 100 procent). Källa: Brå.

procent år 2007. Samtidigt har andelen misstänkta 30-49-åringar successivt minskat med ett motsvarande antal procentenheter, från 50 till 43 procent. Den här förskjutningen av misstänkta personer till yngre åldersgrupper kan antas hänga samman med den relativa ökningen av misshandel mot kvinna utomhus av obekant som beskrivits tidigare. Ökningen av unga och äldre misstänkta kan också hänga samman med demografiska förändringar (dessa grupper har kommit att utgöra allt större andelar av den totala befolkningen sedan år 2000), men även med en ökad frekvens av anmälningar mot personer i dessa åldersgrupper.⁴¹

Beträffande det anmälda fysiska våldet mot kvinnor observeras sammanfattningsvis en viss förändring under 2000-talet med avseende på offer och gärningspersoner. Den alltjämt typiska misshandeln, inomhus av en bekant person i medelåldern, minskar något och särskilt i förhållande till den misshandel som sker utomhus av obekanta unga personer. En annan tendens som kan spåras under 2000-talet är att den som misstänks oftare är kvinna.

⁴¹ Antalet 15-20-åringar ökade i landet med 23 procent under perioden 2000-2007 och antalet personer över 59 år ökade under samma period med 13 procent. Samtidigt antingen minskade eller kvarstod antalet personer i flera åldersgrupper (0-15, 21-39 och 50-59-åringar). Det är emellertid inte bara befolkningsökningen som kan förklara varför de allra yngsta och äldsta åldersgrupperna står för en allt större andel av de anmälda misshandelsfallen mot kvinnor. Även då man räknar antalet misstänkta per 100 000 personer är det just dessa två åldersgrupper som står för den största ökningen (ökningen under 2000-talet har varit 58 procent för 15-20-åringar och 59 procent för personer över 59 år).

Endast män kan anmälas för *grov kvinnofridskränkning* och år 2007 misstänktes 813 män för brottet. En betydande majoritet av de misstänkta är mellan 21 och 49 år gamla och åldersfördelningen bland de misstänkta har varit stabil under 2000-talet.

Gärningspersoner enligt NTU

Enligt NTU-uppgifter som redovisats tidigare (se tabell 1) är gärningspersonen oftast bekant med den utsatta kvinnan (42 procent), medan andelen helt okända gärningspersoner är 28 procent. I den resterande cirka tredjedelen av händelserna är förövaren någon närstående (29 procent). Totalt sett är gärningspersonen offrets före detta eller nuvarande partner i en fjärdedel av de rapporterade våldshändelserna (se tabell 2). Detta återspeglar sig även i hur många kvinnor som blir utsatta upprepade gånger av samma gärningsperson – något som är mycket vanligare bland kvinnorna än bland männen.

NTU visar vidare att i en dryg femtedel (21 procent) av alla händelser av misshandel mot kvinnor var gärningspersonen en kvinna (se tabell 6 i kapitlet *Misshandel*). Kvinnliga gärningspersoner återfinns även i fall där offret är en man, men det är betydligt mer ovanligt (5 procent av händelserna). I 36 procent av samtliga våldshändelser var gärningspersonen berusad eller troligen berusad enligt offret.

I den finska nationella enkätundersökningen som nämndes tidigare var gärningspersonen avseende fysiskt våld under det senaste året oftast en nuvarande partner (knappt 7 procent) och därefter en tidigare partner, knappt 5 procent (Piispa m.fl. 2006). Den tredje kategorin utgjordes av gärningspersoner andra än nuvarande och tidigare partner och uppgick till drygt 1 procent. I den danska telefonintervjustudien uppgavs att gärningspersonen, som i denna del baseras på utsatthet sedan kvinnan fyllde 16 år, oftast var en tidigare partner (Balvig och Kyvsgaard 2006). Därefter följde obekant, familjemedlem eller bekant och till sist nuvarande partner.

Hanteringen i rättsväsendet

Uppklaring

År 2007 uppgick den totala uppklaringsprocenten beträffande misshandel mot kvinnor till 47 procent och det innebär inte någon påtaglig förändring jämfört med tidigare år under 2000-talet. Personuppklaringsprocenten uppgick till 21 procent år 2007. Sedan år 2000 har den sjunkit något från att ha legat på 25 procent. Personuppklaringen är högre när det gäller misshandel mot kvinnor av bekant än av obekant och uppgick i dessa kategorier till 23 respektive 15 procent år 2007. Tendensen till nedgång i personuppklaringsprocenten syns i anmälningar som avser både bekanta och obekanta gärningspersoner.

Uppklaringsprocenten är därmed något högre vid misshandel mot kvinna jämfört med misshandel mot man. Vid misshandel mot man var den totala uppklaringsprocenten år 2007 44 procent och personupklarade fall av misshandel mot man 17 procent.

I lagföringsstatistiken sker redovisningen inte efter offrets kön utan efter huvudbrottets lagrum, det vill säga under rubrikerna misshandel respektive grov misshandel. Det är därför inte möjligt att urskilja hur många som blivit lagförda för misshandel mot just kvinnor.

Kriminalpolitik och brottsförebyggande arbete

Åtgärder för att motverka våld mot kvinnor fokuseras ofta på det våld som begås i nära relationer, det vill säga av kvinnans nuvarande eller före detta make, sambo eller pojkvän. Dessa åtgärder visar att synen på våld mot kvinnor i nära relationer har förändrats, från att ha betraktats som en privat angelägenhet till att mer och mer betraktas som ett samhällsproblem med aspekter som inte begränsas till rättslig hantering, utan som även innehåller frågeställningar om sociala och ekonomiska resurser, inte minst ifråga om möjligheter och förutsättningar för att förändra livssituationen för en utsatt grupp.

Samtidigt visar självrapporteringsstudier av våld mot kvinnor att våldet huvudsakligen sker på två olika områden: i en nära relation och i arbetslivet. Våld mot kvinnor i anslutning till yrkesrollen har ökat och denna ökning har dessutom varit större än bland män. Trots det yrkesrelaterade våldets lindrigare karaktär är det i dag, enligt de stora studier som redovisats här, den arena där våld mot kvinnor rapporteras oftast. Samtidigt ökar antalet anmälningar om misshandel mot kvinnor i kriminalstatistiken och det förefaller därför rimligt att anta att en inte obetydlig del av denna ökning består i ett ökat antal anmälningar om våld inom yrkeslivet.

Ökningen av arbetsrelaterat våld är inte begränsad till Sverige utan återfinns även i andra EU-länder och särskilt inom vård, omsorg och skola, som traditionellt sett är kvinnodominerade yrken. En svensk studie, genomförd inom ramen för Institutet för framtidsstudier, visar också att utsattheten för yrkesrelaterat våld mot kvinnor är högst inom dessa tre områden (Jerre 2007).⁴²

Denna utveckling kan motivera att debatten om våld mot kvinnor, som under många år fokuserat på våld i nära relationer utövat av manliga partner, vidgas till att inbegripa även våld mot kvinnor i samband med yrkeslivet. Resultaten gör det också relevant att diskutera möjliga åtgärder för att förebygga våld mot kvinnor inom yrkeslivet. Effekten

⁴² Detta gäller i jämförelse med andra yrken. En uppdelning på kön visar att risken för att män utsätts för våld inom vård, omsorg och skola är högre än risken för kvinnor.

av åtgärder för att förebygga våld kan variera beroende på arbetsplatsens karaktär och vilka enskilda riskfaktorer som råder. I Jerres studie nämns särskilt hög anspänning (negativ stress), ensamarbete (i kritiska situationer) samt belysning. Dessa riskfaktorer skulle kunna påverkas av rutiner som anpassas efter lokala förhållanden och typ av arbetsplats. Samtidigt pekar studien på att antalet riskfaktorer på en arbetsplats i sig har stor betydelse. I Jerres studie framkom en förhöjd risk särskilt då flera riskfaktorer föreligger samtidigt och att detta gäller kvinnors utsatthet mer än mäns.

Åtgärder när det gäller relationsvåld har i enlighet med debatten stått i fokus i samhället. Utöver att ett flertal lagar införts och skärpts under de senaste decennierna och den handlingsplan som regeringen lagt fram (se kapitlets inledning) förekommer en omfattande ideell verksamhet med fokus på frågor som rör våld mot kvinnor. Antalet kvinno- och tjejjourer inom ramen för de båda organisationerna Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) och Sveriges Kvinnojourers Riksförbud (SKR) uppgick år 2006 till cirka 150 stycken (Roks 2008, SKR 2008). Dessa jourer ger stöd, hjälp och skydd åt våldsutsatta kvinnor, deras barn samt åt flickor.

För att förstärka detta arbete fick Socialstyrelsen år 2005 i uppdrag av regeringen att fördela 81,5 miljoner kronor till kvinno- och tjejjoursverksamheter under år 2006 (Socialstyrelsen 2007). Av dessa skulle 77,5 miljoner kronor fördelas till länsstyrelserna för vidare fördelning och resterande 4 miljoner skulle fördelas av Socialstyrelsen till riksorganisationer som organiserar ideella kvinno- och tjejjourer. Socialstyrelsens första rapport visar att satsningen resulterat i att kommunerna aktualiserat frågan om våld mot kvinnor, men framför allt lett till ökade möjligheter till rekrytering av personal till kvinnojourerna. Detta har i sin tur inneburit längre öppettider för telefonjourer och mottagningar samt mer tid för aktiviteter och samtal. Rapporten redovisar också att medlen bidragit till en kompetenshöjning inom såväl kvinnojourer som socialtjänsten.

Ett annat viktigt arbete görs av Kvinnofridslinjen. Denna verksamhet, som drivs vid Nationellt centrum för kvinnofrid på uppdrag av regeringen, hade under de tre första månaderna (hösten 2007) mottagit drygt 100 samtal per dygn (Nationellt centrum för kvinnofrid 2008). De tre vanligaste frågorna i dessa samtal rörde vad som är att betrakta som våld, hur man ska förhålla sig till hot samt vad som händer med barnen om kvinnan lämnar mannen. Att dessa frågor är vanliga i samtalen är intressant ur ett brottsförebyggande perspektiv, eftersom de pekar på de behov som utsatta kvinnor har, nämligen ökad kunskap om våld, stöd i en hotfull livssituation samt information om umgänge och vårdnad vid en eventuell separation. I den mån kvinnor får stöd och känner sig säkrare i dessa frågeställningar kan det underlätta för

dem att avsluta våldsamma relationer och därmed på sikt förebygga upprepat våld.

Ett av de mer aktuella initiativen på det brottsförebyggande området när det gäller våld mot kvinnor sätter rättsväsendet i fokus. Under 2008 gav regeringen i uppdrag åt Rikspolisstyrelsen (RPS) att utveckla och bygga upp en miljö särskilt anpassad för att utreda våld mot kvinnor där representanter från flera av rättsväsendets myndigheter tillsammans med sociala myndigheter ska mötas för att underlätta för utsatta kvinnor. Syftet är att utifrån ett prisbelönt (European Crime Prevention Awards) arbete i Skåne sätta samman en nationell modell. Totalt satsas 5 miljoner kronor under två år. Utmärkande för Kvinnofridsprogrammet i Skåne är att det drivs gemensamt av Malmö kommun och polisen, och att även Kriminalvården och Åklagarmyndigheten, Brottsoffermyndigheten, Malmö högskola, Universitetskliniken Malmö Allmänna Sjukhus (UMAS) och ideella organisationer ingått i samverkansgruppen. Arbetet har bland annat lett fram till kriscentrum för såväl kvinnor och barn (år 2000) som män (år 2002), en gemensam yrkeshandbok för de olika myndigheterna, program för medicinskt omhändertagande vid sexuella övergrepp och en specialistmottagning för hedersrelaterat våld vid UMAS. Polisen har därutöver startat en familjevåldshotel och Åklagarmyndigheten har inrättat särskilda familjevåldsåklagare (Brå 2007c).

Merparten av de insatser som görs för att förebygga våld mot kvinnor handlar om att förstärka möjligheterna att förhindra att våld upprepas. En annan typ av insatser som avser att förebygga upprepad utsatthet, är behandlingsprogram som riktas mot män som utövar våld mot sin kvinnliga partner. En kartläggning av sådana verksamheter har gjorts på uppdrag av Näringsdepartementet (Eriksson 2006). Rapporten visar att det vid tidpunkten för kartläggningen fanns 50 verksamheter, varav merparten startat efter 1996. Bland dessa ingår insatser inom ramen för kriminalvården och rättspsykiatri, generella manscentra/kriscentra för män, mansmottagningar med fokus på våld, insatser inom ramen för myndighetssamverkan samt integrerade insatser. Studien visar också att dokumentation och utvärderingar av innehåll och resultat kan utvecklas för att förstärka verksamheternas arbete och möjligheter att påvisa att mäns våld mot kvinnor och barn kan förebyggas. Bristen på en samlad uppföljning och utvärdering när det gäller behandling av män som utövat våld mot kvinnor påtalas även i *Uppföljning av Kriminalvårdens behandlingsprogram för män som dömts för våld i nära relationer* (2007/08:RFR9), som sammanställts på uppdrag av Justitiekommittén.

Att förebygga våld mot kvinnor är, sammanfattningsvis, ett arbete som kräver insatser på flera områden och på olika nivåer: rättsligt och socialt, individuellt och kollektivt. Insatserna bör riktas mot såväl utsatta kvinnor som gärningspersoner.

Referenser

- AFS 1993:02. *Våld och hot i arbetsmiljön*. Arbetarskyddsstyrelsens kungörelse med föreskrifter om åtgärder mot våld och hot i arbetsmiljön samt allmänna råd om tillämpningen av föreskrifterna. Stockholm: Arbetarskyddsstyrelsens författningssamling.
- Balvig, F. och Kyvsgaard, B. (2007). *Danskernes udsathed for kriminalitet*. Köpenhamn: Köpenhamns universitet/Justitieministeriets Forskningsenhet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2000). *Grov kvinnofridsränkning*. Rapport 2000:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2001). *Upprepad utsatthet för brott*. Rapport 2001:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002a). *Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer*. Rapport 2002:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2002b). *Våld mot kvinnor i nära relationer. En kartläggning*. Rapport 2002:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003*. Rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007a). *Besöksförbud. De berörda och deras erfarenheter*. Rapport 2007:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007b). *Nationella trygghetsundersökningen 2006. Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Rapport 2007:14. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2007c). *ECPA. European Crime Prevention Awards 2007*. Hemsida: <www.bra.se>. Hämtat 3 juni 2008.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2008). *Nationella trygghetsundersökningen 2007. Om utsatthet, trygghet och förtroende*. Rapport 2008:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Domstolsverket (2001). *Den nya kvinnofridslagen*. Särtryck av en artikelserie i tidningen Nämndemannen i samarbete med DV. Hemsida: <www.dom.se/dom/Dvhemsida/DV/Rapporter/Kvinnofridslagen.pdf>. Hämtat 24 mars 2004.
- Eriksson, H. (2001). *Ofrid? Våld mot äldre kvinnor och män – en omfångsundersökning i Umeå kommun*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.
- Eriksson, H., och Juklestad, O. N. (2004). *Äldre som brottsoffer*. Lindgren, M., Petterson, K-Å. och Hägglund, B. (red). *Utsatta och sårbara brottsoffer*. Stockholm: Jure förlag AB.
- Eriksson, M., Biller, H. och Balkmar, D. (2006). *Mäns våldsutövande – barns upplevelser*. Stockholm: Näringsdepartementet.

- Estrada, F. och Nilsson, A. (2001). Brottslighet som välfärdspådrag – Utsatthet för brott och oro för brott 1988–1999. I: Bergmark, Å. (red.) *Ofärd i välfärden*. Kommittén Välfärdsbokslut, sou 2001:54. Stockholm: Fritzes.
- Estrada, F. och Nilsson, A. (2004). Exposure to threatening and violent behaviour among single mothers. The significance of life style, neighbourhood and welfare situation. *British Journal of Criminology*, 44:168-187.
- Estrada, F., Nilsson, A. och Wikman, S. (2007). Det ökade våldet i arbetslivet. En analys utifrån de svenska offerundersökningarna. *Nordisk Tidskrift för Kriminologi*, 94:56–73.
- Jerre, K. (2007). Ökar de våldsrelaterade arbetsmiljöproblemen? *En studie av våld i arbetslivet utifrån de svenska Arbetsmiljöundersökningarna 1991–2005*. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Lundgren, E. m.fl., (2001). *Slagen Dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*. Umeå: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2008). Pressmeddelande 2008-03-06. Hemsida: <www.nck.uu.se/node59>. Hämtat 27 mars 2008.
- Olsson, M. (1998). Misshandel. I: *Brottsutvecklingen i Sverige 1995–1997*. Brå-rapport 1998:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., och Sirén, R., (2006). *Violence against women in Finland*. National Research Institute of Legal Policy. Publication, 225. Helsingfors: The European Institute for Crime Prevention and Control.
- Proposition 1997/98:55. *Kvinnofrid*. Regeringens hemsida: <www.regeringen.se>. Hämtat 9 juni 2004.
- Proposition 2006/07:38. *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*. Regeringens hemsida: www.regeringen.se. Hämtat 13 mars 2008.
- Skrivelse 2007/08:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Regeringens hemsida: www.regeringen.se. Hämtat 4 april 2008.
- RFR9 2007/08 (2008). *Uppföljning av Kriminalvårdens behandlingsprogram för män som dömts för våld i nära relationer*. Rapport från riksdagen. Regeringens hemsida: <www.riksdagen.se>. Hämtat 3 april 2008.
- Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (2008). Hemsida: <www.roks.se/jourer/statistik.html>. Hämtat 4 april 2008.
- Sirén, R. och Honkatukia, P. (2005). *Victimization to violence in Finland. Results from 1980–2003 National Surveys*. Publikation 216. Helsingfors: Rättspolitiska forskningsinstitutet.

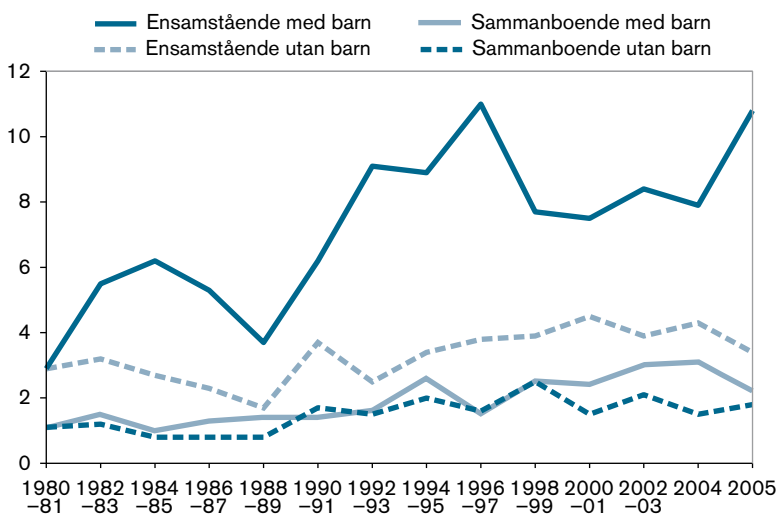
- Sirén, R., Kivivuori, J., Käriäinen, M. och Aaltonen, M. (2007). *Suomalaisten kokema väkivalta 1980–2006*. Verkkokatsauksia 1/2007. Helsingfors: Rättspolitiska forskningsinstitutet.
- Socialstyrelsen (2007). *Statliga medel till kvinnojoursverksamheter 2006*. Artikelnr 2007-109-8. Socialstyrelsens hemsida: <www.socialstyrelsen.se>.
- Statistiska centralbyrån (2004). *Offer för våld och egendomsbrott 1978–2002*. Kapitel 2. Offer för våld eller hotelser. Statistiska centralbyråns hemsida: www.scb.se. Hämtat 9 juni 2004.
- Statistiska centralbyrån (2006). *På tal om kvinnor och män – en lathund om jämställdhet*. Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån (2008). Statistiska Centralbyråns hemsida: <www.scb.se/templates/tableOrChart_48948.asp>. Hämtat 20 januari 2008.
- Statistisk Sentralbyrå (2008). Hemsida: <www.ssb.no>. Hämtat 16 maj 2008.
- Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (2008). Hemsida: <www.kvinnjour.com>. Hämtat 27 mars 2008.
- Wikström, P-O. H. (1985). *Everyday violence in contemporary Sweden*, 15. Brottsförebyggande rådet. Stockholm: Allmänna Förlaget.

Bilagor

Tabell B1. Procentuell förändring i andelen utsatta kvinnor fram till 2005.

	Sedan 1980–81 Andel (%)	Sedan 1990–91 Andel (%)	Sedan 2000–01 Andel (%)
Något våld	76	20	0
Våld med kroppsskada	55	13	-19
Våld som krävt läkarvård	25	0	0
Ensamstående utan barn	17	-8	-24
Ensamstående med barn	272	74	44
Sammanboende utan barn	64	6	20
Sammanboende med barn	100	57	-8
Våld i bostad	6*	13	-10
Gatuvåld	-10*	-10	-14
Yrkesrelaterat våld	215*	78	37

Källa: ULF.

Figur B1. Självrapporterad utsatthet för våld eller hot bland kvinnor 16–64 år, efter civilstånd, åren 1980–2005. Procent. Källa: ULF.